

ΕΙΔΙΚΟ ΑΦΙΕΡΩΜΑ
Η ΕΛΛΑΔΑ
ΣΤΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΠΟΛΕΜΟ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Η εμπλοκή της Ελλάδας στο Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο αποτελεί το αντικείμενο μιας βιβλιογραφίας η οποία δεν είναι μόνο ογκώδης αλλά και διαρκώς αυξανόμενη. Η γενική αίσθηση τείνει να υποδείξει ότι το κύριο μέλημα της βιβλιογραφίας αυτής δίνει έμφαση στα γεγονότα της Κατοχής, ιδίως στις πολιτικές πλευρές και συνέπειες της αντίστασης. Το κύριο βάρος της αφορά τις πολιτικές εξελίξεις της περιόδου 1941-44 και τη σημασία τους για τη μεταπολεμική πολιτική συγκρότηση της χώρας. Αν και η προσέγγιση αυτή, το ερευνητικό αυτό ενδιαφέρον είναι εύλογο και κατανοητό, υπό το φως των πολιτικών εξελίξεων, και ιδίως του εμφυλίου πολέμου που ακολούθησε, προφανώς και δεν εξαντλεί το θέμα της γενικότερης εμπλοκής της Ελλάδας στο Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Άλλες όψεις της γενικότερης ελληνικής εμπλοκής στον πόλεμο έχουν είτε παραμεληθεί από την έρευνα είτε δεν έχουν τύχει ενδιαφέροντος. Από τη διαπίστωση αυτή προκύπτει και το παρόν αφιέρωμα. Προφανές είναι ότι ούτε η απόπειρα αυτή εξαντλεί το ζήτημα. Αποτελεί όμως μια προσπάθεια να προσεγγιστούν ταυτόχρονα θέματα που, όπως προαναφέρθηκε, έχουν διαφύγει της προσοχής μας και άλλα, πιο «δημοφιλή», να ενταχθούν σε ένα ευρύτερο πλαίσιο.

Το αφιέρωμα αποτελείται από πέντε κείμενα.

Το πρώτο κείμενο (Κ. Σβολόπουλος, *Οι επιπτώσεις της γερμανικής εισβολής στα Βαλκάνια στην εξέλιξη της επιχείρησης Μπαρμπαρόσσα υπό το φως της απόρρητης Έκθεσης Robertson*) παρεμβαίνει σε μια συζήτηση, όχι πολύ εκτεταμένη αλλά κρίσιμη ως προς την Ελλάδα, σχετικά με την επίδραση της βαλκανικής εκστρατείας της Γερμανίας την άνοιξη του 1941 στην επιχείρηση Barbarossa κατά της Σοβιετικής Ένωσης. Ο συγγραφέας του κειμένου, μετά από έρευνα σε βρετανικά έγγραφα που ως τώρα δεν είχαν τύχει της ερευνητικής προσοχής, ιδίως στην έκθεση Robertson που αφορούσε ειδικά το ζήτημα αυτό, καταλήγει στο συμπέρασμα ότι η βαλκανική εκστρατεία του Hitler, συνέπεια της ιταλικής αποτυχίας στην Αλβανία και της απροθυμίας της Γιουγκοσλαβίας να προσχωρήσει στον Άξονα, είχε ως αποτέλεσμα την καθυστέρηση της έναρξης της επιχείρησης Barbarossa, την επιβράδυνση της γερμανικής

προέλασης προς τη Μόσχα και την αποτυχία κατάληψής της από τη Wehrmacht λόγω και της έλευσης του βαρύτατου ρωσικού χειμώνα.

Στο δεύτερο κείμενο (John O. Iatrides, *Rival Visions: The Government in Exile and the Resistance Movement, April 1941-April 1944*) ο συγγραφέας διαγράφει τις θεμελιώδεις παραμέτρους των εξελίξεων που αφορούν την πολιτική σφαίρα στη διάρκεια της Κατοχής. Η διαφυγή του Βασιλιά, της Κυβέρνησης και τμήματος των ενόπλων δυνάμεων στη Μέση Ανατολή δημιούργησε πολιτικό κενό, το οποίο καλύφθηκε σταδιακά από τις αναδυόμενες αντιστασιακές οργανώσεις, με κυρίαρχη την παρουσία του ΕΑΜ. Η αδυναμία της εξόριστης Κυβέρνησης, αντικειμενική, λόγω των περιορισμένων δυνατοτήτων της, και υποκειμενική, καθώς τα στελέχη της δεν απέβλεπαν σε μείζονες πολιτικές, οικονομικές και κοινωνικές μεταβολές στη μεταπολεμική εποχή, αλλά κυρίως στην αποκατάσταση συνταγματικού πολιτεύματος, ερχόταν σε αντίθεση με τις διαμορφούμενες εξελίξεις στην κατεχόμενη Ελλάδα, όπου επικρατούσε σταδιακά το ΕΑΜ και το ένοπλο σκέλος του, ο ΕΛΑΣ. Καθώς στον ενδιάμεσο πολιτικό χώρο δεν αναπτύχθηκε αντιστασιακή οργάνωση πανελλήνιας εμβέλειας που θα απέβλεπε σε γενικότερες μεταρρυθμίσεις σε δημοκρατικό, συναινετικό πλαίσιο η συγκρούση μεταξύ των δύο χώρων που έτειναν να αντιπροσωπεύουν διαμετρικά αντίθετες κοσμοθεωρήσεις έγινε αναπόφευκτη.

Το τρίτο κείμενο (Γεώργιος Καζανίας, *Πόλεμος και Κοινοβούλιο: Η Βουλή των Κοινοτήτων και ο επισιτισμός της Ελλάδας, Αύγουστος 1941-Οκτώβριος 1944*) θέτει προς συζήτηση ορισμένα ενδιαφέροντα θέματα: Κατ' αρχήν αναδεικνύει τα όρια του κοινοβουλευτικού ελέγχου σε πολεμική περίοδο. Δεύτερο, δείχνει ότι το ζήτημα του επισιτισμού της Ελλάδας, αν και δεν καταδικάστηκε στη σιωπή, δεν αποτέλεσε όμως και το επίκεντρο της προσοχής, και τρίτο, συνάφως με το πρώτο, καταδεικνύει ότι η βρετανική πολιτική διαμορφώθηκε στον κλειστό κύκλο της κυβερνητικής γραφειοκρατίας. Από το κείμενο προκύπτει όμως πως μπορούμε να υποθέσουμε ότι αυτή η, έστω περιορισμένη, δημοσιότητα συνετέλεσε κατά τι ώστε η Βρετανική Κυβέρνηση να χαλαρώσει τον αποκλεισμό που είχε εφαρμόσει άκαμπτα τον πρώτο χειμώνα της Κατοχής.

Το τέταρτο κείμενο (Φαίδρα Κουτσούκου, *Πτυχές της γερμανικής πολιτιστικής πολιτικής στην Ελλάδα: Η πολιτική εξάπλωσης της γερμανικής γλώσσας*) φωτίζει μια πλευρά της γερμανικής πολιτικής στην Ελλάδα που δεν έχει τύχει της προσοχής μας, καθώς η έμφαση της έρευνας, εύλογα αναμφίβολα, είχε δοθεί στις στρατιωτικές και εμφανώς καταπιεστικές και απάνθρωπες πλευρές της γερμανικής Κατοχής. Στο κείμενο αναδεικνύεται η γερμανική προσπάθεια σχηματισμού φιλογερμανικής τάσης μέσω της διάδοσης της γερμανικής γλώσσας. Παράλληλα, όμως, αναδεικνύονται και τα όρια της πολιτι-

κής αυτής, η οποία έπασχε από την έλλειψη διαθέσιμων γερμανικών πόρων αλλά και, κυρίως, από άλλους δύο κρίσιμους παράγοντες: πρώτα, τις περιορισμένες δυνατότητες επιτυχίας μιας πολιτιστικής πολιτικής σε συνθήκες πείνας, που έθετε σε πρώτη προτεραιότητα την καθημερινή επιβίωση και, ταυτόχρονα, την πλήρη έλλειψη νομιμοποίησης, δηλαδή αποδοχής ή έστω ανοχής, από την οποία έπασχε το κατοχικό καθεστώς, καθώς οι Έλληνες στη συντριπτική τους πλειοψηφία αντιμετώπιζαν τους Γερμανούς ως εισβολείς και κατακτητές.

Το πέμπτο κείμενο (Σεβαστή Χρηστίδου, *Οικονομικός εθνικισμός στα χρόνια του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου. Ο Φόρος Περιουσίας στην Τουρκία: Η οικονομική αφαίμαξη των μειονοτήτων*) εντάσσει το γεγονός της επιβολής του φόρου περιουσίας στην Τουρκία κατά τη διάρκεια του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου στο πλαίσιο μιας πολιτικής οικονομικού εθνικισμού του κεμαλικού καθεστώτος. Ο οικονομικός αυτός εθνικισμός απέβλεπε στον πλήρη εκτουρκισμό της ιδιωτικής οικονομικής δραστηριότητας. Το άρθρο εισφέρει χρησιμότητα πραγματολογικά στοιχεία για τα οικονομικά μεγέθη της πολιτικής αυτής αλλά και ενδείξεις της έκτασης της φυσικής βίας που ασκήθηκε με τη μορφή εγκλεισμού σε στρατόπεδα εργασίας ατόμων υποκειμένων στο φόρο αλλά αδυνατούντων να τον καταβάλουν. Φωτίζει ακόμα πολιτικές και διπλωματικές πλευρές του, το ενδιαφέρον αλλά και την πρακτική αδυναμία της εξοριστικής Ελληνικής Κυβέρνησης να παρεμποδίσει ή να μετριάσει τις πρακτικές συνέπειες του μέτρου και τη μέτρια αντίδραση των Συμμάχων, της Βρετανίας και των Ηνωμένων Πολιτειών, η οποία εξηγείται στο πλαίσιο της προσπάθειάς τους να εξασφαλίσουν την έξοδο ή την ευμενή, έστω, ουδετερότητα της Τουρκίας στο Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο.

Το αφιέρωμα δεν φιλοδοξεί ασφαλώς, όπως προαναφέρθηκε, να εξαντλήσει το ζήτημα της γενικότερης εμπλοκής της Ελλάδας στο Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Ελπίζεται ότι συμβάλλει σε ένα ανανεωμένο προβληματισμό και στον εμπλουτισμό του ερευνητικού ενδιαφέροντος για τα θέματα αυτά.

ΣΩΤΗΡΗΣ ΡΙΖΑΣ